

УДК 343.97

DOI: 10.31733/17-03-2023-293-292

Микола КАРЧЕВСЬКИЙ

професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка,
головний науковий співробітник відділу
дослідження проблем кримінального права
НДІ вивчення проблем злочинності
ім. академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор

**ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ (2013-2022):
АНАЛІЗ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ**

Перші реактивні військові літаки ВПС США були смертельно небезпечні для пілотів. Переважна більшість аварій була зумовлена тим, що дизайн кабіни пілота та катапульта на середні розміри пілотів. Ліквідувати помилку стало можливим тільки після збору великого об'єму інформації. Всіх пілотів перевірили на відповідність середнім розмірам, закладеним у дизайн бойових машин. З'ясувалося, що серед більше ніж 4-х тисяч пілотів, такого, який би відповідав хоча б десяти значимим розмірам не існує. Одним з головних висновків дослідження був про відсутність перспектив технічного дизайну, розрахованого на «середню» людину. Все це американський дослідник Гілберт Деніелс виклав у науковому звіті під назвою, яку можна перекласти так: «Саме ця «середньостатистична людина?»» (The «Average Man»?) [1].

Даний приклад є надзвичайно рельєфною ілюстрацією проблеми ефективності покарання. Злочин – це аварія. Використовуючи закон ми намагаємося висмикнути людину з асоціального піке. Проте через розгляд всіх людей як середніх, конкретна особа до якої застосовується кримінально-правова «катапульта» з великою вірогідністю зазнає таких «ушкоджень», які виключають можливість її повернення до нормального соціального буття.

Інженери розв'язали задачу збиранням великого обсягу даних, їх аналізом та відмовою від однакової для всіх кабіни пілота, були впроваджені технології індивідуальних налаштувань. Підходи до розв'язання проблеми ефективності кримінально-правового регулювання також можна знайти шляхом аналізу даних.

З використанням методології data science нами проводиться дослідження правозасоточного кримінально-правового регулювання [2]. У відповідності до методології відтворюваних досліджень, програмним шляхом нами були зібрані, очищені та візуалізовані дані статистичних звітів Офісу Генерального Прокурора та Державної судової адміністрації України. Всі вхідні дані, програмні скрипти та отримані результати представлені у відкритому доступі [3], розроблено веб-застосунок для роботи з отриманими результатами [4]. На сьогодні інтегровано та забезпечено можливість аналізу відомостей про більше ніж сто показників протидії злочинності, по кожній статті Особливої частини КК України за 10 років (2013-2022), загальний обсяг набору даних склав близько 1.45 мільйонів показників.

Використання розробленого нами інструменту дало можливість встановити наступні загальні тенденції кримінально-правового регулювання в Україні.

По-перше, спостерігається різна направленість розвитку кримінального законодавства та практики його застосування. Перше розвивається шляхом збільшення кількості заборон та суворості санкцій, друга характеризується зменшенням кількості засуджених та використанням менш суворих покарань.

Так, за період спостережень (2013-2022) щорічна кількість засуджених та осіб, до яких застосоване реальне покарання зменшилася у 2.5-3 рази.

Слід зауважити, що темпи зменшення кількості засуджених осіб значно перевищують темпи зменшення населення України. Якщо населення протягом періоду спостережень зменшилося на 9,6 % то кількість засуджених осіб – на 59,6 %. Отже очевидно, що в нашій країні відбулося істотне зменшення кримінально-правового впливу на

суспільні відносини.

Також встановлено, що відношення до кількості облікованих проваджень кількості засуджених осіб становить 16.8 %, кількості осіб, до яких застосоване реальне покарання – 9.7 %, кількості осіб, яким призначено позбавлення волі – 3.5 %. Розгляд даних показників з урахуванням динаміки у часі свідчить, що загальна тенденція – зменшення частки проваджень, які закінчуються засудженням або призначенням покарання.

Нарешті, спостерігається тенденція використання менш суворих покарань. За десять років періоду спостережень (2013-2022) штрафи призначалися у 39 % випадків використання покарань, позбавлення волі – 35%, громадські роботи – 15 %. З 2016 року суди частіше використовують штрафи.

Водночас, аналіз законодавчого рівня кримінально-правового регулювання демонструє принципово інші тенденції. Спостерігається збільшення кількості заборон, а також збільшення кількості санкцій, які передбачають покарання у вигляді позбавлення волі.

По-друге, існують ознаки примітивізації правозастосовчого рівня кримінально-правового регулювання. Примітивізацією будемо називати ситуацію, коли значна частина судових рішень, пов'язаних із засудженням осіб за певні кримінальні правопорушення, стосується найменш небезпечних форм таких правопорушень за умови фактичної відносної поширеності більш небезпечних форм цих правопорушень. Зрозуміло, що примітивізація є небезпечним явищем оскільки свідчить про зниження ефективності кримінально-правового регулювання.

Типовим прикладом примітивізації може бути протидія кримінальним правопорушенням в сфері службової діяльності. Протягом 2013-2021 років суттєво змінилася структура осіб, засуджених за ці правопорушення. Якщо до 2018 року більшість осіб засуджували за отримання неправомірної вигоди, то, починаючи з 2018 року, за пропозицію неправомірної вигоди Абсолютні значення ще більш промовисті: у 2013 році за отримання неправомірної вигоди засуджено 731 особу, за пропозицію – 80; у 2021 році за отримання неправомірної вигоди засуджено 99 осіб, за пропозицію – 843. Процес був поступовим, відповідні тенденції зменшення/збільшення кількості засуджених осіб прослідковувалися протягом усього періоду спостережень. Крім того, за даними ДСА, починаючи з 2019 року серед засуджених за правопорушення, передбачені Розділом XVII Особливої частини, найбільшою є частка «працевдатні, які не працювали і не навчалися». Розмір цієї частки збільшується від 34 % у 2019 році, до 47 % у 2021.

Враховуючи зазначене, для подальшої наукової дискусії пропонуємо наступні положення:

- Встановлені аспекти критично актуалізують проблему ефективності кримінально-правового регулювання та пошук шляхів її розв'язання. Одним з таких є впровадження обчислювального кримінологічного аргументування для прийняття керованих даними рішень щодо реалізації кримінально-правової політики держави.
- Оновлення законодавства про кримінальну відповідальність має відбуватися в тому числі шляхом формулювання законодавчих запобіжників примітивізації, неефективного правозастосування.
- Доцільним є аналіз можливостей зменшення обсягу кримінально-правового регулювання для концентрації ресурсів правозастосовчого рівня на дійсно небезпечних кримінальних правопорушеннях.

1. Daniels G. S. The «Average Man»? USA : Wright-Patterson AFB; Fairborn, OH, 1952.

2. Карчевський М. В. Протидія злочинності в Україні у форматі DATA SCIENCE. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2022. Вип. 2 (98). С. 202-227.

3. Карчевський М. В. Вхідні дані, скрипти збирання, очищення, обробки та побудови візуалізацій для web-застосунку. Інтерактивний довідник "Протидія злочинності в Україні (2013-2021). URL: <https://github.com/Nicko lay78/Combating-Crime-in-Ukraine-2013-2021>.

4. Карчевський М. В. Протидія злочинності в Україні: інфорграфіка: інтерактивний довідник. URL: <https://karchevskiy.org/i-dovidnyk/>